

1

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

για τις συνομιλίες μεταξύ του αντιπροέδρου της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και ομοσπονδιακού υπουργού Εξωτερικών Μ. Μίνιτς, και του προέδρου της ελληνικής κυβέρνησης Κ. Καραμανλή. Διεξήχθησαν στην Αθήνα, στις 17.08.1974, ώρα 11:00 π.μ.

Ο Καραμανλής ευθύς εξαρχής ενδιαφέρθηκε για το τι κάνει και πώς είναι ο πρόεδρος Τίτο.

Ο σύντροφος Μίνιτς²³ τον πληροφόρησε σύντομα για την επίσκεψη του Άσαντ και τις συνομιλίες μαζί του, και διαπίστωσε την ύπαρξη καλών σχέσεων μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Συρίας. Ανέφερε ότι η Συρία βρίσκεται σε διαδικασία επίλυσης των δύσκολων προβλημάτων της, αν και υπάρχουν ακόμη πολλά με τα οποία πρέπει να ασχοληθεί η διεθνής κοινότητα, ώστε να επέλθει δίκαιη λύση.²⁴ Αμφότερες οι πλευρές, και η Γιουγκοσλαβία και η Συρία, ανησυχούν, διότι η κυπριακή κρίση περιπλέκει την κατάσταση στη Μέση Ανατολή, καθώς επηρεάζει άμεσα την περιοχή. Ο Μίνιτς κατέληξε λέγοντας ότι το μεγαλύτερο μέρος των συνομιλιών περιστράφηκε στην κρίση της Μέσης Ανατολής, στην Κύπρο και στις διμερείς σχέσεις, και ότι με την ολοκλήρωση της επίσκεψης υπογράφηκαν συμφωνίες συνεργασίας στον επιστημονικο-τεχνολογικό τομέα, τον οικονομικό τομέα, και τον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών.

Μιλώντας έπειτα για την κατάσταση σχετικά με την Κύπρο, ο Μίνιτς είπε ότι η Γιουγκοσλαβία, όπως άλλωστε και η Συρία, είναι φίλη της Ελλάδας, αλλά είναι και αδέσμευτη χώρα, όπως άλλωστε και η Κύπρος. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποτελεί έναν από τους θεμελιωτές του κινήματος των Αδεσμεύτων.²⁵ Ωστόσο, η Γιουγκοσλαβία διατηρεί καλές σχέσεις και με την Τουρκία, και επιθυμεί να συμβάλει στην εξεύρεση εξόδου από την κρίση, που να ικανοποιεί τα

---

23. Μίλος Μίνιτς (1914-2003)· Σέρβος στην καταγωγή. Συμμετέσχε στο παρτιζάνικο κίνημα του Τίτο, διετέλεσε πρωθυπουργός της Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Σερβίας, αντιπρόεδρος της ομοσπονδιακής Βουλής, υπουργός Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας και μέλος του Προεδρείου της Κεντρικής Επιτροπής της Ένωσης Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας.

24. Εννοεί προφανώς το ζήτημα των υψιπέδων του Γκολάν.

25. Η πρώτη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο του 1961, στο Βελιγράδι, με την παρουσία του Μακαρίου.

συμφέροντα τόσο της Ελληνικής, όσο και της Τουρκικής και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στη συνέχεια ο Μίνιτς επέδωσε ένα μήνυμα του προέδρου Τίτο, το οποίο μετέφρασε στον Καραμανλή από τα γαλλικά στα ελληνικά ο υπουργός Μαύρος.

Ευχαριστώντας για το μήνυμα, ο Καραμανλής είπε ότι χαίρεται ιδιαίτερα που γνωρίζει προσωπικά τον πρόεδρο Τίτο, ότι εκτιμά τον ρεαλισμό που τον διακρίνει, και τον ρόλο τον οποίο διαδραματίζει στην προάσπιση της παγκοσμίου ειρήνης, ότι συμφωνεί απολύτως με το μήνυμα, αλλά ότι πιστεύει πως πέρα από την επιθυμία την οποία εκφράζει σε αυτό ο πρόεδρος Τίτο, θα πρέπει να υπάρξουν οι δυνατότητες για την πραγματοποίησή του, οι οποίες τη στιγμή αυτή δεν υφίστανται.²⁶ Τις θέσεις που εκτίθενται στο μήνυμα οι Τούρκοι τις παραβιάζουν σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα πράγματα να έχουν οδηγηθεί στα πρόθυρα του πολέμου. Για τη διεξαγωγή διαλόγου απαιτούνται δύο συνεργάτες, οι οποίοι οφείλουν να επιδεικνύουν αλληλοσεβασμό και να σέβονται τις θέσεις των συνομιλητών. Έπειτα απ' όλα όσα συνέβησαν, η Ελλάδα δεν μπορεί να πράξει τίποτε, εφόσον δεν διορθωθούν τα γεγονότα του πρόσφατου παρελθόντος. Ο Καραμανλής ισχυρίζεται ότι και ο Τίτο σε παρόμοια περίπτωση θα υποστήριζε την ίδια θέση, και γι' αυτό η Ελλάδα αναμένει τη στήριξη της Γιουγκοσλαβίας ως προς το εξής: οι Τούρκοι πρέπει να διορθώσουν τα όσα συνέβησαν, ώστε να δημιουργηθεί το αναγκαίο κλίμα για τις συνομιλίες.

Ο σύντροφος Μίνιτς είπε ότι θα μεταφέρει αυτά τα λόγια στον πρόεδρο Τίτο. Έπειτα σημείωσε ότι ο πρόεδρος Τίτο και η Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση παρακολουθούν προσεκτικά, αλλά και ενεργά την εξέλιξη της κατάστασης. Ανακοίνωσε στην πρώην ελληνική κυβέρνηση ότι αυτή φέρει την ευθύνη για τα γεγονότα στην Κύπρο.²⁷ Ο Μίνιτς υπογράμμισε ότι χαίρεται που διεξάγει συνομιλίες με τον Καραμανλή, πρόεδρο μιας κυβέρνησης, η οποία δεν φέρει ανάλογη ευθύνη. Η Γιουγκοσλαβική ηγεσία ευθύς εξαρχής γνώριζε την ύπαρξη του κινδύνου να εκτραπούν τα γεγονότα προς τραγική κατεύθυνση, και εξέτασε τις υπάρχουσες δυνατότητες, ώστε να αποφευχθούν τα χειρότερα. Όταν η τουρκική κυβέρνηση διέταξε την πρώτη απόβαση στρατευμάτων στην Κύπρο, όταν ακόμη στο νησί υπήρχε το επιβληθέν καθεστώς του Σαμψών, άκουσε με

26. Εννοεί ότι δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν όσα αναφέρει ο Τίτο στο μήνυμά του. Για το μήνυμα του Τίτο βλ. *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο . Γεγονότα και Κείμενα (8). Η αναστήλωση της Δημοκρατίας 1974-1977. Περίοδος Α΄ 24 Ιουλίου 1974-3 Σεπτεμβρίου 1975* (επιμ. έκδοσης Κ. Σβολόπουλος-Ε. Χατζηβασιλείου), Αθήνα 2005, σσ.102-104.

27. Εννοεί την κυβέρνηση Ανδρουτσπούλου. Η Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση είχε διαμαρτυρηθεί στην Αθήνα για την ανατροπή του Μακαρίου.

προσοχή τη δήλωση της τουρκικής κυβερνήσεως (που ανακοινώθηκε διά της διπλωματικής οδού), ότι στόχος της επιχείρησης είναι η προστασία του τουρκικού πληθυσμού από πιθανές τρομοκρατικές δράσεις, και η αποκατάσταση της ανεξάρτητης, ακέραιης και αδέσμευτης Κύπρου. Τότε, σημαντικές προσωπικότητες της Τουρκίας υποστήριξαν ότι δεν έχουν τίποτε εναντίον του Μακαρίου, ο οποίος υπήρξε θύμα του πραξικοπήματος. Η γιουγκοσλαβική απάντηση ανέφερε ότι, σε περίπτωση που η πράξη αυτή είχε άλλους σκοπούς, όπως τη διχοτόμηση του νησιού ή την εγκαθίδρυση καθεστώτος αρεστού στην Τουρκία, τότε αυτή όχι μόνον δεν μπορεί να έχει τη γιουγκοσλαβική υποστήριξη, αλλά η Γιουγκοσλαβία θα αντιταχθεί ανάλογα με τις δυνατότητές της.²⁸ Αυτή ήταν η γιουγκοσλαβική θέση, ήδη από την έναρξη της κρίσης. Το μήνυμα του προέδρου Τίτο αναφέρεται με περισσότερες λεπτομέρειες και ακρίβεια στις γιουγκοσλαβικές θέσεις επί του θέματος. Τα κύρια σημεία του είναι:

- πρέπει να εφαρμοστεί η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.²⁹
- πρέπει να αποκατασταθεί η ανεξάρτητη, ακέραιη, κυρίαρχη και αδέσμευτη Κύπρος·
- πρέπει να διευθετηθούν οριστικά οι διεθνολογικές σχέσεις στην Κύπρο, με βάση την ισοτιμία.

Η Κύπρος μπορεί να προστατευτεί μονάχα ως ανεξάρτητη και αδέσμευτη. Ο Μίνιτς είπε στη συνέχεια πως θεωρεί ότι η γιουγκοσλαβική εμπειρία τού επιτρέπει να υποστηρίζει αυτές τις θέσεις. Η Γιουγκοσλαβία είναι πολυεθνική χώρα, και έλυσε το εθνικό της ζήτημα στη βάση της πλήρους ισοτιμίας, έτσι

28. Είναι ήδη γνωστό ότι η τουρκική εισβολή έγινε με βάση συγκεκριμένο σχέδιο για τη διχοτόμηση. Οι διαπραγματεύσεις της Γενεύης ήταν προσχηματικές· οι Τούρκοι κέρδιζαν απλώς χρόνο για να ενισχύσουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις, και από θέση ισχύος να θέσουν τελεσίγραφο είτε με το σχέδιο Ντενκτάς (ομοσπονδιακή διάρθρωση του κράτους, με μια αυτόνομη τουρκοκυπριακή ζώνη στο βορρά, αντίστοιχη με το 34% του εδάφους, ισχυρή συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην κεντρική κυβέρνηση) είτε με το σχέδιο Γκιουνές (μεγάλη τουρκοκυπριακή περιοχή μεταξύ Λευκωσίας και Κερύνειας, και έξι μικρότερες ζώνες που συνολικά θα καταλάμβαναν το 34% του εδάφους για να αποτελέσουν την αυτόνομη τουρκοκυπριακή διοίκηση). Η Γιουγκοσλαβία γνώριζε τη δράση του Νίκου Σαμψών, και αρχικά είχε την εσφαλμένη εντύπωση ότι η πρώτη τουρκική εισβολή αποσκοπούσε στην επιστροφή του Μακαρίου και στην αποκατάσταση της προτετραίας τάξης.

29. Εννοεί την απόφαση 353 της 20^{ης} Ιουλίου 1974. Στο ψήφισμα αναγνωρίζονταν «η ανάγκη αποκατάστασης της συνταγματικής τάξης στη Δημοκρατία της Κύπρου», γινόταν έκκληση σε όλα τα μέρη «να σεβαστούν την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου», και προβαλλόταν το αίτημα για άμεση κατάπαυση του πυρός και για τον «άμεσο τερματισμό κάθε ξένης στρατιωτικής επέμβασης στη Δημοκρατία της Κύπρου».

ώστε ούτε οι εθνικές μειονότητες να μην έχουν την κλασική θέση³⁰, αλλά να είναι ισότιμες με τις υπόλοιπες εθνότητες. Αυτό αποτελεί συγχρόνως ένα θεμέλιο της Γιουγκοσλαβίας, πέραν του σοσιαλισμού και της αυτοδιαχείρισης των εργατών που αναπτύσσει. Χωρίς την εθνική ισοτιμία η Γιουγκοσλαβία θα είχε διαλυθεί ως κράτος. Γι' αυτό η Γιουγκοσλαβία πιστεύει ότι ο τρόπος επιλύσεως του εθνικού ζητήματος στην Κύπρο είναι η ισοτιμία. Μιλώντας, ωστόσο, ανοιχτά ο Μίνιτς ανέφερε ότι η Γιουγκοσλαβία θεωρεί ότι στην πράξη του πολιτικού βίου της Κύπρου, πριν από το πραξικόπημα, η αρχή αυτή δεν εφαρμόστηκε πλήρως, και εκεί έγκειται η αιτία ολόκληρης της τραγωδίας.³¹ Παρόλο που ο

-
30. Εννοείται ότι δεν είναι θύματα διακρίσεων. Ωστόσο, η Γιουγκοσλαβία είχε απολέσει τον ιδεολογικό πόλεμο της προπαγάνδας, ως πρότυπο χώρας που έλυσε το εθνικό ζήτημα, λόγω της εσωτερικής της κρίσης το 1971, με την καταστολή της Κροατικής Άνοιξης.
31. Η γιουγκοσλαβική αυτή θέση εκφράζεται εκ των υστέρων. Όσο ο Μακάριος ήταν στην εξουσία και είχε φιλικές σχέσεις με τον Τίτο, η γιουγκοσλαβική πλευρά τόνιζε ότι το γιουγκοσλαβικό ομοσπονδιακό μοντέλο δεν ταιριάζει στην κυπριακή περίπτωση. Άλλωστε, αυτό που ζητούσαν οι Τουρκοκύπριοι υπό τις επιταγές της Άγκυρας ήταν καθεστώς ουσιαστικής αυτονομίας. Το 1968, ο Μακάριος ήταν πρόθυμος να άρει τους οικονομικούς περιορισμούς σε βάρος των Τουρκοκυπρίων, και να καταστήσει την Κύπρο ενιαίο οικονομικό χώρο, αλλά η Τουρκία ενέμενε στην οικονομική αυτάρκεια των τουρκοκυπριακών θυλάκων. Οι διακοινοτικές συνομιλίες διεξήχθησαν σε δύο περιόδους (Ιούνιος 1968-Σεπτέμβριος 1971 και Ιούνιος 1972-Ιούλιος 1974). Κατά την πρώτη περίοδο (Ιούνιος 1968-Σεπτέμβριος 1971), οι Τουρκοκύπριοι δέχτηκαν να περιορίσουν τα υπερπρονόμιά τους που απέρρεαν από τις Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου υπό δύο όρους: 1) θα είχαν ευρεία αυτονομία σε θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης, με τη δημιουργία αυτόνομης τουρκοκυπριακής Διοίκησης, που να μην ελέγχεται από την κεντρική κυβέρνηση, και της οποίας οι εξουσίες θα κατοχυρώνονταν στο Σύνταγμα, και θα επεκτείνονταν στους τουρκοκύπριους τομείς των πόλεων και σε τουρκοκυπριακές περιοχές που θα σχηματίζονταν με την ομαδοποίηση τουρκοκυπριακών χωριών· 2) το κυπριακό κράτος θα αναλάμβανε τις εκπαιδευτικές δαπάνες της κοινότητάς τους. Ο Μακάριος επιδίωκε τη χορήγηση μειοτοικού καθεστώτος, με εκπαιδευτική αυτονομία, για να μην αλλοιωθεί ο ενιαίος χαρακτήρας του κράτους. Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία το 1971, η νέα τουρκική κυβέρνηση του Νιχάτ Ερίμ πίεζε την Αθήνα να παραγκωνίσει τον Μακάριο και να δώσει δυναμική λύση στο Κυπριακό. Η κυβέρνηση Παπαδόπουλου απαίτησε από τον Μακάριο να ικανοποιήσει το αίτημα των Τουρκοκυπρίων για τη δημιουργία κεντρικού φορέα τοπικής αυτοδιοίκησης (Ελλήνων και Τούρκων), με την παραχώρηση των σχετικών αρμοδιοτήτων σε Τουρκοκύπριο υπουργό. Ο Μακάριος απέρριψε το αίτημα των Αθηνών. Η χούντα, ενοχλημένη από την αδιαλλαξία του Μακαρίου, το ταξίδι του στη Μόσχα και την υπόθεση των τσεχοσλοβακικών όπλων, προσπάθησε ανεπιτυχώς να τον ανατρέψει τον Φεβρουάριο του 1972. Επρόκειτο για κοινό ελληνοτουρκικό σχέδιο ανατροπής του Μακαρίου, με απώτερο στόχο τη διχοτόμηση και τη διπλή ένωση. Αλλά η Αμερική, φοβούμενη ότι η Σοβιετική Ένωση θα επωφελοούνταν από τη νέα κρίση, αντιτάχθηκε στο ελληνοτουρκικό σχέδιο κατάλυσης του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους και πρότεινε τη συνέχιση των ενδοκοινοτικών συνομιλιών με τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων από την Ελλάδα και την Τουρκία. Στη δεύτερη φάση των

πρόεδρος Τίτο και ο Μακάριος είναι φίλοι, πρέπει να ειπωθεί ότι δεν διασφαλίστηκε η εθνική ισοτιμία της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η Γιουγκοσλαβία θεωρεί ότι η κυβέρνηση του Μακαρίου είχε τις καλύτερες των προθέσεων, αλλά υποτίμησε τους κινδύνους που μπορούν να προκύψουν από τα ανεπίλυτα ζητήματα των διεθνοτικών σχέσεων.

Ο Μίνιτς συνέχισε λέγοντας ότι η Γιουγκοσλαβική πλευρά διαθέτει σήμερα πληροφορίες πως ασκούνταν πιέσεις να επιλυθεί το Κυπριακό, μέσω της διχοτόμησης του νησιού. Τα σχέδια αυτά είναι εκ του πονηρού. Εμπιστευτικώς, ο Μίνιτς ανέφερε ότι η Γιουγκοσλαβία έχει την πληροφορία ότι κάποια ισχυρή Δύναμη θεωρεί τη διχοτόμηση ως λύση.³² Η Γιουγκοσλαβία θα αγωνιστεί εναντίον αυτής της προοπτικής, μαζί με τις αδέσμευτες χώρες, αλλά είναι πιθανόν η λύση αυτή να προταθεί και στην τωρινή κυβέρνηση της Ελλάδος. Σε περίπτωση που αυτή συμφωνήσει, η Γιουγκοσλαβία θα αντιταχθεί.

Ο Καραμανλής στην απάντησή του ανέφερε ότι η άποψη της ελληνικής

ενδοκοινοτικών συνομιλιών (Ιούνιος 1972-Ιούλιος 1974), εκτός από τον Γλαύκο Κληρίδη και τον Ραούφ Ντενκτάς, συμμετείχαν ο Έλληνας δικαστής Μιχαήλ Δεκλερής, ο Τούρκος καθηγητής Ορχάν Αλντικατσί και ο εκπρόσωπος του ΟΗΕ στην Κύπρο Βιβιάνο Οσόριο Ταφάλ. Οι συνομιλίες σημείωσαν πρόοδο. Κεντρικός φορέας τοπικής αυτοδιοίκησης θα ήταν για τους Ελληνοκύπριους το ελληνικό τμήμα της Βουλής των αντιπροσώπων, και για τους Τουρκοκύπριους το τουρκικό. Οι εξουσίες και οι αρμοδιότητες των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης θα κατοχυρώνονταν με έναν Οργανικό Νόμο, ο έλεγχος των νομοθετικών διαταγμάτων των δύο κοινοτικών τμημάτων θα γινόταν από τον Γενικό Εισαγγελέα και τον Βοηθό Γενικό Εισαγγελέα. Επιπλέον, επιτεύχθηκε συμφωνία για την αστυνομία και τον στρατό. Το σημαντικότερο επίτευγμα της ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν η διαφύλαξη του ενιαίου χαρακτήρα του κράτους, καθώς οι Τουρκοκύπριοι απέσυραν το αίτημά τους για ομαδοποίηση χωριών. Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 ανέκοψε τις θετικές αυτές εξελίξεις, που ίσως οδηγούσαν σε λύση του Κυπριακού, διότι τον τελικό λόγο είχε η Άγκυρα. Οι βάσιμες πληροφορίες για την ύπαρξη κοιτασμάτων πετρελαίου στο Αιγαίο έδωσαν μια νέα διάσταση στο Κυπριακό, το οποίο η Τουρκία συνέδεσε πλέον με το πολύπλοκο ζήτημα του Αιγαίου (υφαλοκρηπίδα, εναέριος χώρος). Αμέσως μετά τον σχηματισμό της τουρκικής κυβέρνησης συνασπισμού Ετζεβίτ – Ερμπακάν, ο πρωθυπουργός Ετζεβίτ έθεσε ως άμεσους στόχους της πολιτικής του, τον Ιανουάριο του 1974, την έναρξη ερευνών στο Αιγαίο για πετρέλαιο, και την ομοσπονδοποίηση της Κύπρου. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στην Κύπρο ικανοποιούσε τους Τούρκους. Σε κάθε περίπτωση ο χρόνος τότε δεν λειτουργούσε υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Η Κύπρος είχε μια αξιοθαύμαστη οικονομική ανάπτυξη και οι Τουρκοκύπριοι, εγκλωβισμένοι και αυτοπεριχαρακωμένοι, οδηγούνταν στη φθορά. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία βρισκόταν σε άθλια οικονομική κατάσταση, και η συντήρηση των Τουρκοκυπρίων ήταν δαπανηρή.

32. Εννοεί προφανώς την Αμερική και τον ειδικό ρόλο του Χένρυ Κίσινγκερ, ο οποίος χειρίστηκε το Κυπριακό τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1974, λόγω της αδύνατης θέσης του προέδρου Νίξον και της παραίτησής του.

κυβέρνησης αναφορικά με την κυπριακή κρίση είναι γνωστή: στηρίζει μια ανεξάρτητη Κύπρο. Επί χρόνια η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αποτέλεσε εθνικό θέμα, αλλά η προοπτική αυτή έχει εγκαταλειφθεί, και ο ίδιος ο Καραμανλής ήταν εκείνος ο οποίος υπέγραψε τη συμφωνία ανεξαρτησίας της Κύπρου, αν και γνώριζε ότι για αιώνες οι προσδοκίες των Ελλήνων διέφεραν. Η συμφωνία εγγυάται όχι μόνο την ανεξαρτησία της Κύπρου, αλλά ταυτόχρονα και την ακεραιότητά της. Η συμβίωση των δύο λαών κατέστη δυνατή μέσω της παραχώρησης ενός νέου Συντάγματος. Όμως, στο Σύνταγμα εκείνο υπήρχαν κάποια σημεία, η πλήρης εφαρμογή των οποίων δεν ήταν δυνατή. Εξαιτίας αυτού, ο Μακάριος επιδίωξε να εισαγάγει κάποιες βελτιώσεις, οι οποίες δεν ήταν εις βάρος των Τούρκων στην Κύπρο.³³ Επομένως, η συμφωνία αυτή έδωσε τη δυνατότητα στις εθνότητες της Κύπρου να ζήσουν όπως εκείνες στη Γιουγκοσλαβία. Σχετικά με το ζήτημα της δημιουργίας μιας ομοσπονδίας στο νησί, ανέφερε ότι υπάρχουν δυσκολίες, διότι ο πληθυσμός ζει αναμειγμένος.

Ο Καραμανλής υποστηρίζει επιπλέον ότι οι Έλληνες, όπως και η Γιουγκοσλαβία, επιθυμούν την επίλυση του ζητήματος κατά το γιουγκοσλαβικό πρότυπο, αφού όμως προσαρμοστεί στις ιδιαίτερες κυπριακές συνθήκες. Γι' αυτό ενδεχομένως δεν είναι απαραίτητο να δίνονται συμβουλές στην Ελλάδα, αλλά στην Τουρκία, η οποία δεν σέβεται τα συμφωνηθέντα. Έχουμε υπογράψει με τους Τούρκους τη συνθήκη της Γενεύης, την οποία αντιμετώπισαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να

---

33. Εννοεί την τροποποίηση των 13 σημείων του Συντάγματος, που ζήτησε ο Μακάριος από τους Τουρκοκύπριους, στις 30.11.1963, για να καταστεί λειτουργικό το κράτος. Ήταν στην ουσία προτάσεις για συζήτηση, και ήταν οι εξής: 1) να καταργηθεί το δικαίωμα αρνησικυρίας του προέδρου και του αντιπροέδρου· 2) ο Τούρκος αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας να αναπληρώνει τον Έλληνα πρόεδρο, σε περίπτωση προσωρινής απουσίας του ή αδυναμίας ασκήσεως των καθηκόντων του· 3) ο Έλληνας πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων και ο Τούρκος αντιπρόεδρος να εκλέγονται από το σύνολο των βουλευτών, και όχι όπως μέχρι τώρα, ο πρόεδρος από τους Έλληνες βουλευτές, και ο αντιπρόεδρος από τους Τούρκους· 4) ο Τούρκος αντιπρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων να αναπληρώνει τον Έλληνα πρόεδρο σε περίπτωση προσωρινής απουσίας του ή αδυναμίας ασκήσεως των καθηκόντων του· 5) να καταργηθούν οι συνταγματικές διατάξεις που προβλέπουν χωριστές πλειοψηφίες για την ψήφιση ορισμένων νόμων από τη Βουλή· 6) να ενωθούν οι δήμοι· 7) να ενοποιηθεί το σύστημα απονομής δικαιοσύνης· 8) να καταργηθεί η διαίρεση των Δυνάμεων Ασφαλείας σε Αστυνομία και Χωροφυλακή· 9) ο αριθμός των μελών των Δυνάμεων Ασφαλείας να καθοριστεί με νόμο της Βουλής· 10) οι Έλληνες και Τούρκοι Κύπριοι να συμμετέχουν στη Δημόσια Υπηρεσία κατ' αναλογία· 11) ο αριθμός των μελών της Επιτροπής Δημοσίας Υπηρεσίας να μειωθεί από δέκα σε πέντε· 12) όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής Δημοσίας Διοίκησης να λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία· 13) η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση να καταργηθεί. Η Άγκυρα αντέδρασε στα σχέδια του Μακαρίου, και τα Χριστούγεννα του 1963 εκδηλώθηκε η τουρκοκυπριακή εξέγερση.

καταστούν ουσιαστικά ανάξιοι σεβασμού.³⁴

Το σχέδιο «Αττίλας» είχε δημιουργηθεί εδώ και καιρό, και εφαρμόστηκε στο πλαίσιο ενός σχεδιασμού που αποσκοπούσε όχι στην προστασία των Τουρκοκυπρίων ή της ανεξαρτησίας της Κύπρου μετά το πραξικόπημα, αλλά στην κατάληψη του ενός και πλέον τετάρτου της έκτασης της νήσου, και στην εξώθηση των πραγμάτων προς τη διχοτόμηση. Την ανεξαρτησία και την εθνική κυριαρχία της Κύπρου δεν την απειλεί η Ελλάδα, αλλά η Τουρκία. Γι' αυτό πρέπει τους Τούρκους κανείς να συμβουλέψει ή να τους πείσει να εφαρμόσουν τα συμπεφωνημένα. Στην Κύπρο ζουν 82% Έλληνες και 12% Τούρκοι. Η ελληνική πλειονότητα εδώ και αιώνες επιθυμούσε την ένωση με την Ελλάδα, προοπτική που αποκηρύχθηκε από την Ελλάδα, ώστε να διασφαλιστεί η ειρήνη στην περιοχή. Λέγοντας αυτό, ο Καραμανλής αναρωτήθηκε εάν θα μπορούσε η Γιουγκοσλαβία στη θέση της Ελλάδος ή της Κύπρου να συμπεριφερθεί με τόσο εποικοδομητικό τρόπο, όπως έπραξαν οι δύο χώρες κατά τα τελευταία γεγονότα.

Τέλος, δηλώνοντας ότι οι δύο πλευρές συμφωνούν πλήρως στις θέσεις τους, ο Καραμανλής αναρωτήθηκε ποιες θα ήταν οι πρακτικές εκείνες λύσεις που θα οδηγούσαν στην υλοποίηση των θέσεων αυτών. Επ' αυτού ζητεί τη βοήθεια και τις συμβουλές του προέδρου Τίτο.

Ο Μίνιτς ευχαρίστησε τον Καραμανλή για την έκθεση των απόψεών του, και υποσχέθηκε ότι θα ενημερώσει σχετικά τον πρόεδρο Τίτο. Έπειτα, επικαλέστηκε μέρος της προηγούμενης ομιλίας του, υπενθυμίζοντας ότι ανέφερε συγκεκριμένους παραλληλισμούς στην επιθυμία του να εκφράσει όσο το δυνατόν σαφέστερα τη γιουγκοσλαβική θέση επί του θέματος. Προσέθεσε, όμως, ότι η θέση αυτή θα κοινοποιηθεί και στην τουρκική πολιτική ηγεσία, καθώς η Γιουγκοσλαβία επιθυμεί να γνωρίσει τις απόψεις και των τριών εμπλεκόμενων κυβερνήσεων, ώστε να αποκτήσει πραγματική αίσθηση της κατάστασης και να συμβάλουν οι προτάσεις της στην έξοδο από την κρίση, καθώς είναι ανεπίτρεπτο να οδηγηθούμε σε πόλεμο. Παρ' όλ' αυτά, ο Μίνιτς προσέθεσε ότι η λύση δεν μπορεί να βρεθεί

---

34. Η διακήρυξη της Γενεύης της 30^{ης} Ιουλίου 1974 περιελάμβανε τα εξής σημεία: 1) τα αντιμαχόμενα μέρη να σταθεροποιήσουν τις θέσεις τους στο σημείο που βρίσκονταν την 22^η ώρα Γενεύης της 30^{ης} Ιουλίου· 2) να δημιουργηθεί μια ζώνη ασφάλειας μεταξύ των περιοχών που ελέγχονταν από την Κυπριακή Δημοκρατία, και των περιοχών που κατέλαβαν οι Τούρκοι· 3) να γίνει ανταλλαγή αιχμαλώτων· 4) όλοι οι τουρκοκυπριακοί θύλακοι που ελέγχονταν από ελληνικές και ελληνοκυπριακές δυνάμεις να εκκενωθούν. Στην ουσία η διακήρυξη της Γενεύης νομιμοποιούσε την τουρκική στρατιωτική παρουσία. Η δεύτερη φάση των συνομιλιών άρχισε στις 8 Αυγούστου 1974. Στις 12 Αυγούστου, ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Τουράν Τουρκές και ο Ραούφ Ντενκτάς παρουσίασαν τα σχέδιά τους ως τελεσίγραφα, και στις 14 Αυγούστου άρχισε ο Αττίλας Β'.

χωρίς την ισότιμη συμμετοχή της Κύπρου.

Ο Καραμανλής ρώτησε επ' αυτού: «Και ποιος πρέπει να εκπροσωπεί την Κύπρο;».

Ο Μίνιτς απάντησε: «Οι επίσημοι εκπρόσωποι της Κύπρου».³⁵

Το σχόλιο του Καραμανλή ήταν ότι δεν είναι αρκετό να γνωρίζουμε μόνον ποιες ενέργειες πρέπει να αναληφθούν, αλλά και ποιες είναι εφικτό να εφαρμοστούν.

Στη συνέχεια, υπογραμμίζοντας εκ νέου ότι υπάρχει συμφωνία μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδος επί της αρχής, εξέφρασε τον φόβο ότι αυτή δεν υφίσταται επί της διαδικασίας.³⁶ Θεωρεί, δηλαδή, ότι η Ελλάδα και η Τουρκία δεν μπορούν πλέον να καθίσουν στο ίδιο τραπέζι, ότι οι Τούρκοι έχουν διαφορετική άποψη και ότι έχουν καταλάβει βάσει σχεδίου σχεδόν το ήμισυ του νησιού, απεργαζόμενοι τη διχοτόμησή του, κάτι που η Ελλάδα δεν επιθυμεί. Αλλά πώς να πιεστεί η Τουρκία, ώστε να αλλάξει πρακτική; Ο Καραμανλής είπε έπειτα ότι με τον προ ημερών λόγο του ήθελε μονάχα να δώσει χρόνο στους φίλους της Ελλάδος να παράσχουν τη βοήθειά τους, χωρίς, ωστόσο, να είναι αυτή η οριστική άποψή του, και ότι, αν δεν βρεθεί ο τρόπος, η Ελλάδα θα διεκδικήσει μόνη της όσα δικαιούται, και θα επιλύσει το πρόβλημα.

Ο Μίνιτς είπε ότι θα ενημερώσει τον πρόεδρο Τίτο εφ' όλης της συνομιλίας. Παρακάλεσε τον Καραμανλή να μεταφέρει τις θέσεις του και στους Τούρκους συνομιλητές του και, αν το επιθυμεί ο Καραμανλής, μπορεί να τον ενημερώσει ο Μίνιτς σχετικά με την θέση της τουρκικής κυβέρνησης. Ενδεχομένως η Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση να ενημερώσει την Ελλάδα αναφορικά με την άποψή της, έπειτα από τις σχετικές επαφές.

Ο Καραμανλής είπε ότι, αν οι Τούρκοι δεν δημιουργήσουν το αναγκαίο κλίμα για τις συνομιλίες, δεν θα υφίσταται λόγος να αναληφθούν όλες αυτές οι πρωτοβουλίες. Οι κινήσεις πρέπει να είναι τέτοιες, ώστε να επιτρέψουν τη διεξαγωγή ειλικρινών συνομιλιών. Η Ελλάδα δεν θα συμμετάσχει στις συνομιλίες ως ηττημένη πλευρά.

Ο Μίνιτς συμφώνησε με τον Καραμανλή, προσθέτοντας ότι η Γιουγκοσλαβία έχει επίγνωση της καταστάσεως.

Ο Καραμανλής, ωστόσο, θεωρεί ότι η κατάσταση για την Ελλάδα δεν έχει

35. Εννοεί ότι η κυπριακή πλευρά πρέπει να έχει ουσιαστικό λόγο στην επίτευξη της λύσης, ότι δεν πρέπει να παραγκωνιστεί από την ελληνική και τουρκική ηγεσία.

36. Εννοεί ότι η Ελλάδα συμφωνεί με τη Γιουγκοσλαβία ότι πρέπει να διεξαχθούν ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις, αλλά δεν μπορεί να καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων ως ηττημένη.

φτάσει σε αδιέξοδο, και λέει πως θα έρθει η ώρα που η Ελλάδα θα λάβει ό,τι της ανήκει, αλλά θα ήταν προτιμότερο να εργαστεί γι' αυτό με ειρηνικά μέσα. Είπε ότι έχει πίστη στον ελληνισμό, και στη φιλία και τη βοήθεια του προέδρου Τίτο προς αυτόν. Ζήτησε να του μεταβιβάσουν τους προσωπικούς του ειλικρινείς χαιρετισμούς, ελπίζοντας να καταστεί δυνατή η περαιτέρω συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών.

Πριν από το τέλος της συνομιλίας, ο Μίνιτς είπε ότι δεν του έχει ανατεθεί το καθήκον να παίξει τον ρόλο του διαμεσολαβητού. Η Γιουγκοσλαβία απλώς επιθυμεί να βοηθήσει, διότι αναγνωρίζει τις υποχρεώσεις της και βλέπει την Ελλάδα ως φιλική χώρα. Προσέθεσε ότι ακούστηκε ότι η Ελλάδα κινδυνεύει από τη Γιουγκοσλαβία, και επ' αυτού διαβεβαιώνει ότι η Ελλάδα μπορεί να θεωρεί τα σύνορά της με την Γιουγκοσλαβία ως τα πλέον ασφαλή, και να μη θεωρεί τη Γιουγκοσλαβία μονάχα ως φίλη. Όλα τα υπόλοιπα είναι ψεύδη και μηχανορραφίες.

Ο Καραμανλής λέει πως δεν έχει ακούσει τις ειδήσεις αυτές, τις οποίες δεν θα πίστευε άλλωστε, καθώς γνωρίζει τη νοοτροπία του προέδρου Τίτο και εκτιμά το ενδιαφέρον του να βοηθήσει στην κρίσιμη αυτή συγκυρία, ελπίζει δε ότι η βοήθεια αυτή θα αποφέρει πρακτικά αποτελέσματα.

Αθήνα, 17 Αυγούστου 1974.

Arhiv Josipa Broza Tita, Kabinet Predsednika Republike (στο εξής KPR) I -5-b Kipar, Kutija (στο εξής K) 251.